

**NOTES SOBRE MORTALITAT INFANTIL, MATERNAL I INCIDENCIA DE
VENTURERS (1567-1800) A SANT CELONI.**

TOLL i CLAVERO, Josep R.

Aquestes notes formen part d'una tesi, que s'està elaborant, per a optar al títol de Doctor. L'objectiu del treball és l'estudi dels aspectes sanitaris de Sant Celoni al Vallès Oriental, entre el 1567 i el 1800. El material revisat és el conjunt dels Llibres Sagramentals de la Parròquia de Sant Martí, d'aquesta localitat (1).

El terme municipal de Sant Celoni abasta, en l'actualitat, 6.544 hectàrees i té 12.275 habitants (cens de 1986). Les seves principals activitats econòmiques fins que s'inicià el progressiu desenvolupament industrial d'aquest segle es basaven en l'agricultura, ramaderia i l'explotació forestal (2). La població estimada per nosaltres a partir de censos de l'època, a mitjans del segle XVI, era d'uns 600 habitants, 850 al segle XVII i uns 1.250 al segle XVIII (3,4). Fins a l'inici del segle XIX, Sant Celoni era la segona localitat més poblada del Vallès Oriental (5). Al segle XII, sembla ser que ja hi havia un establiment hospitalari a Sant Celoni i des del segle XIV fins a principis del XVII hi va haver dos hospitals, el de Sant Nicolau o Hospital de Mesells i el de Sant Antoni o Hospital de Pobres i Malalts. Al segle XVII es va assistir a la unificació dels dos centres, desapareixent l'edificació del de Sant Nicolau (6,7).

NOTES SOBRE MORTALITAT INFANTIL

Durant l'interval de temps abans referit, s'han constatat un total de 9.290 morts, dels quals 5.283 (56,9%) eren albats, a més de 8.807 bateigs. Cal remarcar que hi ha

anys on es presenten llacunes documentals en algun dels Llibres Sacramentals.

L'edat que delimita el concepte d'albat i el de cos és una qüestió debatuda amb diverses opinions (8, 9, 10) que segurament totes elles es podrien considerar vàlides. Creiem que podem fer una nova aportació a aquest tema transcrivint una nota trobada al Llibre d'Obits l'any 1782, on es fa referència a una resolució de la Comunitat a rel d'una disputa entre aquesta i els pares d'un nen mort: "... se troba en lo any 1775 en los llibres de notas de la comunitat, la qual resol, que: "de 14 anys en avant nos fassa officí de Angels als minyons, ni a les minyones de 12 en avant, los quals se computan anys de Pubertat; esta resolució que es sana y conforme al Ritual, resolgué practicar y de fet practica la R. Cmt...".

Per taxa de mortalitat infantil s'entén el nombre d'infants menors d'un any morts per cada mil nascuts vius (batejats) ocorreguts en un període de temps determinat (generalment un any) (11). Aquest indicador sanitari, en epidemiologia històrica, només podrà ser calculat en aquells anys en què es diferenciïn dels albats, els menors d'un any i quan aquesta diferenciació coincideixi amb els anys en que s'obtinguin dades en els Llibres de Batejos.

En el nostre estudi hem trobat aquesta coincidència només en dos períodes concrets, que pertanyen a uns anys del darrer quart del segle XVII i els 15 darrers anys del segle XVIII.

La taxa de mortalitat infantil mitjana dels anys del segle XVII és de 158.4 (en el càlcul d'aquesta taxa s'ha despreciat l'any 1673 per presentar una taxa anual molt per sota de la trobada als altres anys). La dels anys del segle XVIII és de 189.0, per cada mil batejats.

Taula I: MORTALITAT INFANTIL

Any	Batej.	Morts <1 any	Taxa M.I.	Any	Batej.	Morts <1 any	Taxa M.I.
- 1673	44	2	45.4	- 1788	75	11	146.6
- 1674	35	5	142.8	- 1789	66	13	152.9
- 1675	54	7	129.6	- 1790*	41	12	292.6
- 1676	44	12	272.7	- 1793	76	27	355.2
- 1677	54	7	129.6	- 1794	66	14	212.1
- 1678	34	7	205.8	- 1795	82	14	170.7
- 1679	44	4	90.9	- 1796	82	15	182.9
- 1784*	31	7	225.8	- 1797	77	17	220.7
- 1785	78	10	128.2	- 1798	85	14	164.7
- 1786	66	8	121.2	- 1799	71	16	225.3
- 1787	89	9	101.1	- 1800	73	13	178.0

Nota: el signe * indica que la informació en aquests anys no és completa per a tot el període anual.

Aquestes taxes, han de ser preses amb una certa reserva, tenint en compte que la xifra de cites trobades és relativament baixa; que es tracta de períodes curts de temps (7 i 15 anys); i que la fiabilitat del cronista de l'època -a l'hora de fixar l'edat dels albats- podria no ser absoluta.

Tot i que les taxes de mortalitat infantil no estan estandaritzades per a poder fer comparacions, la taxa bruta de mortalitat infantil l'any 1986 a Sant Celoni va ser de 6.49 per cada mil nascuts (elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya).

Crida l'atenció, revisar altres treballs (12,13,14) que estudien els albats, on s'assimila la mort de nens (albats) amb el concepte de mortalitat infantil. Això podria provocar una certa confusió i proposaria de reservar el terme de mortalitat infantil per a fer referència a la taxa de mortalitat infantil (albats menors d'un any) i utilitzar mortalitat d'albats (o de nens) en parlar del conjunt de tots els infants morts.

Els bateigs de necessitat eren habitualment administrats per les llevadores, però hem trobat casos en què

els impartiren metges, cirurgians i, en algun cas familiars propers al nounat.

Taula II

ANYS	BATEIGS DE NECESSITAT	B. N. MORTS
1567-1600	-	-
1601-1650	15	2
1651-1700	47	6
1701-1750	35	5
1751-1800	9	1
TOTAL	106	14

El total de batejos de necessitat citats en aquest període és de 120, dels quals 106 són anomenats en motiu del seu bateig. Aquesta dada representa un 1.2% sobre el total de nens batejats (8.807). Els altres 14 són anomenats en els Llibres d'Obits en anys que hi ha un buit en el Llibre de Batejos (1729-1783).

La xifra d'infants batejats per necessitat que posteriorment van morir inclou només aquelles cites en les quals es fa constar que el nen(a) mort havia estat prèviament batejat per necessitat. La taxa específica de mortalitat infantil per cada 100 bateigs de necessitat és de 14.2, xifra que no és valorable per treure conclusions ja que en els Llibres d'Obits generalment no es fa referència als nounats que morien i que, en el seu moment, van ser batejats per necessitat.

S'han trobat 60 parts dobles i 1 part triple amb un total de 123 infants nascuts de part múltiple. D'aquests, 8 (17 nens, ja que s'hi inclou el part triple) són notificats exclusivament al Llibre d'Obits, i per tant no hi ha constància del seu bateig. Dels 53 batejos notificats, tan sols en 3 es va produir el decés dels nens. Com és clar amb aquestes dades no podem cercar taxes que ens clarifiquin la mortalitat d'aquest col·lectiu.

Del total d'albats (5.283) hem trobat constància que 21 ho van ser a l'hospital, i que hom fa referència a 17 d'aquests (81%) la seva condició de fills de pares incògnits (Taula III).

MORTALITAT MATERNAL

Als arxius parroquials, com és sabut, en escasses ocasions es veu reflectida la causa de la mort -llevat d'aquelles que van ser de caràcter violent- i concretament la mort maternal; és a dir, aquella que esdevé en dones i la causa de la qual són les complicacions de l'embaràs, part i/o puerperi, ben poques vegades s'hi troba especificada com a tal i molts cops ho és com a mort natural. Nosaltres hem intentat de fer una aproximació d'aquestes morts, relacionant morts en nounats que coincidien en el temps (arbitràriament s'ha pres un interval de fins deu dies entre una i altra partida) amb la mort d'una dona amb els mateixos noms que l'abat. Obviament, també s'han tingut en compte les poques morts de dones, que constaven explícitament, a conseqüència del part.

En aquest període s'han trobat 17 cites (dobles) amb una relació directa de mare i fill, més la mort d'una mare que textualment es refereix "de resultes de parteratge".

Aquesta és una petita xifra -18- de morts maternals, de la que no podem extreure conclusions i s'ha de prendre com a anecdòtica; però sí creiem que aquesta dada seria més real si l'interval (aquí pres de deu dies, entre la mort de la mare i la del fill, o a l'inrevés) hagués estat més ampli. Pensem que si així ho haguéssim fet, probablement inclouríem morts que no es correspondrien amb el que s'entén per mortalitat materna i inclouríem causes de mort alienes a aquest concepte. Hem preferit, doncs, donar una xifra, encara que baixa, però més segura.

INCIDÈNCIA DE VENTURERS

En tot aquest període, se cita 233 infants fills de ventura, i d'aquests, 203 ho són en motiu del seu bateig (Llibre de Bateigs) i els altres 30 ho són per la seva defunció (Llibre d'Obits) (Veure Taula III)

Taula III

ANYS	BATEIGS DE		ALBATS	ALBATS HOSPITAL	
	VENTURERS		VENTURERS		
	NENS	NENES	SENSE UBICACIÓ	VENTURES	ALTRES
1567-1600	7	12	1	1	1
1601-1650	44	28	1	9	1
1651-1700	26	30	3	1	2
1701-1750	18	12	3	1	-
1751-1800	12	14	5	5	-
TOTAL	107	96	13	17	4
	203		30		
	233				

Els 203 bateigs de venturers, sobre un total de 8.807 batejos, ens dona una taxa d'il.legitimitat de 23 per mil, xifra que es correspon amb la trobada en altres estudis dins l'àmbit rural de Catalunya (15).

Aquest total es distribueix entre 107 varons i 96 femelles la qual cosa representa un percentatge de masculinitat en els bateigs de venturers de 52.7. El període de major nombre absolut de venturers es el segle XVII del qual en son citats 142, i que 128 corresponen a bateigs que sobre 4.416 bateigs del segle XVII, dóna una taxa d'il.legitimitat de 28.9 per mil batejos.

Si considerem- específicament la primera meitat del segle XVII on es recullen 82 cites de venturers, amb 72 bateigs de venturers sobre un total de 2.272 batejats en aquests 50 anys, ens resultarà una taxa d'il.legitimitat de 31.7 per mil. S'ha de notar, però, que pel que fa al segle XVIII hi ha una manca d'informació de 57 anys en els Llibres de Bateigs (principal font de venturers) que afecta principalment a la segona meitat del segle de la qual solament es disposa d'informació de 15 anys (i la informació recollida no abasta tot el període anual de 2 d'aquests anys). Als 43 anys, dels quals es disposa informació, s'hi

troben 2.719 bateigs amb 56 que corresponen a venturers la qual cosa dóna una taxa d'il·legitimitat de 20.5 per mil en aquest segle i de 24.6 si considerem sols la segona meitat.

Del total -30- d'albats fills de ventura de tots els anys, a 17 (56.6%) s'hi especifica que van morir a l'hospital o que eren de l'hospital. En la resta -13- no s'especifica on va tenir lloc el decés i és de pensar que alguns d'aquests també van morir a l'hospital, però aquesta dada va ser omesa en el moment de confeccionar la partida de defunció corresponent.

És coneguda la funció d'asil de venturers que en ocasions acomplien els hospitals dels segles XVII i XVIII. En el nostre país, l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona era etapa final per a molts d'aquests nens on eren portats des de diferents llocs de Catalunya, d'hospital en hospital, en els quals feien curtes estades (16). S'han trobat, en el nostre estudi, algunes cites que fan referència específica a aquest fet, tant de venturers que anaven cap a l'Hospital de Barcelona com nens que, de l'Hospital de la Santa Creu, anaven cedits a poblacions de Catalunya per tal que hi fossin atesos. Això, juntament amb les dades referides anteriorment, ens suggereix que Sant Celoni i el seu hospital formarien part d'aquestes rutes (en especial al segle XVII) i hem de pensar que tindria una certa relació amb els venturers provinents de les comarques gironines, per la situació geogràfica privilegiada de Sant Celoni entre aquestes i Barcelona.

RECULL DE NOTIFICACIONS ESPECIALS TROBADES ALS LLIBRES

A continuació fem esment d'algunes partides que es refereixen al que fins ara hem tractat i d'altres que tenen un interès anecdòtic. La transcripció és l'original.

Cites referides a venturers:

- * Fou batejada (f.b.) Maria Elena filla de Deu i de Maria (1668).
- * Joanna Anna filla legítima i natural de la ventura (1649).
- * Fou batejada una filla de M.C. majordoma de la rectoria. Lo nom del pare no se sap (1587).

* Fou batejat Pere Francisco Alfonso Joseph fill natural de Don Pedro Butron y Muxica de la ciutat de Calatayud, regne d'Aragó, i de mare incognita. Lo present Baptisme posat amb nominació de son pare natural es peraque dit mateix senyor ho ha manat així dient ésser aqueixa la omnimoda veritat y volero de la mateixa manera (1717).

Cites referides als venturers i a l'Hospital:

* F.b. un infant de secret que fou llençat o porta a l'hospital la nit abans (1567).

* Fou trobada una criatura en l'hospital (1571).

* Fou soterrat un albat del hospital (1573).

* Fou soterrat un albat en lo hospital i era del Hospital General (1605).

* Sepultada una minyona del hospital la cual era del Hospital de Barcelona (1609).

* F.b. una filla de E.G. lo pare no s'anomena per no saber qui es. La dita criatura fou nada a l'hospital (1619).

* F.b. del hospital B.J. i G.J. (1626).

* Enterrat un albat de pares incògnits fou enviat del hospital de Sta. Caterina Martir de Gerona en casa i en poder de M.B. (1676).

* Enterrat un albat fill expòsit del Hospital de Santa Creu de Barcelona (1756).

* Enterrat un albat-fill de pares incògnits de edat 3 mesos qual fonch encomenat per los administradors del Hospital General para criarse a casa de J.P. (1784).

* Enterrada una criatura filla de pares incògnits que morí passant per esta vila portant la del hospital de Santes Creus de Barcelona per criar M.E. de la vila de Hostalrich (1789).

Cites referides a bateigs de necessitat:

* Foren suplertes les ceremonies del baptisme per haber

examinada antes la persona qui la habia batejada i trovarla capaç (1697).

* No se li administra el baptisme per haverla ja posada la llevadora (1707).

* Batejada una filla sens padrins, imposició de nom, ni altres ceremonies sagrades, per ésser cas de necessitat (1701).

* Batejat ab condicio (1711).

* Enterrat un albat batejat privadament per la llevadora (1770).

* Nada antes de temps i batejada en casa en cas de necesitat (1786).

* Enterrat un albat lo qual morí lo dia antes al néixer per ser part abortiu per instar la necessitat fou batejat condiciotum per la llevadora (1788).

* F.b. Antonia per ser antes de temps per necessitat i sens padrins (1795).

Cites d'altres sanitaris que practicaren Bateigs de necessitat

* F.b. privadament per perillar de la vida per Francesc Deulofeu cirurgiá (1671).

* Batejat en la casa per son avi (1711).

* Batejat en sa casa per el Doctor en Medicina Silvestre Rocha (1744).

* Batejat pro ut in necessitats per lo doctor en Medicina Joan Vehi (1795).

Cites de parts múltiples:

* F.b. P.M.N. fill de J.A. S. brasser i de M.m.s. Lo sobredit minyo es baso amb lo infrascrit y es lo que a nat primer y aixís lo sobre escrit es lo hereu. Lo mateix dia

F.b. P.M.S. fill dels mateixos pares. Lo present nasque ultimament.

* Moriren Maria Rosa Theresa i Maria Margarida Catarina y lo dia 4 del mateix mes i any mori Maria Antonia Theresa totes germanes i filles de un mateix part nades lo dia 28 de maig immediat (1780).

Cita de la descripció d'un part de natges:

* F.b. per necessitat primerament per lo peu per la llevadora nomenada Maria Vila i Guiu muller de Anton Vila i despres de nada tambe per necessitat f.b. en lo cap per Josep Cirera corder ab condició un fill de Miquel Mora i Josepa Fuster muller sua. Posarentli de nom Josefa Teresa (1787).

Mort a conseqüència del part:

* Enterrat un albat minyo fou batejat a la casa y luego morí fonch enterrat junt ab la seva mare E. que morí de parteratge (1744).

* Enterrat un albat batejat privadament ob inminens periculum mortis junt amb la mare de la criatura (1771).

* Enterrat lo cos de A.G. morí de resultats de parteratge (1785).

Vària:

* Enterrat l'albat que morí antes de acabar de nèixer (1777).

* Morí un albat d'en Xifre a Sant Nicolau (1582).

* Nasque al hospital filla de T. T. y de sa muller M. (1635).

CONCLUSIONS

1.- En aquest període a Sant Celoni es consideren albats els nens morts fins l'edat de 14 anys i les nenes fins a 12.

2.- Creiem convenient de reservar el concepte de mortalitat infantil en tractar de morts menors d'un any i el de mortalitat d'albats al fer-ho del conjunt total dels albats.

- 3.- Com era d'esperar, a Sant Celoni, hi ha en l'època estudiada una alta taxa de mortalitat infantil respecte de l'actual.
- 4.- Els batejos de necessitat són impartits fonamentalment per les llevadores tot i que en alguna ocasió es fa referència a metges, cirurgians i alguns familiar del nounat.
- 5.- En tot el període estudiat es recullen 18 partides que fan esment a possibles morts maternals.
- 6.- La taxa d'il·legitimitat és similar a la trobada en altres pobles de Catalunya en aquests temps. La més alta en aquest període correspon a la primera meitat del segle XVII amb un 31.7 per mil.
- 7.- Hi ha una pràctica igualtat de sexes entre els batejats que eren fills de pares incògnits, amb un discretíssim predomini dels nens sobre les nenes.
- 8.- La gran majoria de nens morts a l'hospital eren fills de pares incògnits.
- 9.- Per les referències trobades, l'hospital de Sant Celoni podria estar situat en les rutes de trànsit de venturers, especialment al segle XVII.

BIBLIOGRAFIA

- 1.- CAMPS CLEMENTE, M.; CAMPS SURROCA, M. "Aspectes sanitaris de l'arxiu de Sant Joan de Lleida. Segle XVII". Lleida: Seminari Pere Mata, 1983.
- 2.- MASSANA, C.; PONS GURI, JM. "Sant Celoni". Gran Enciclopèdia Catalana. Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana, 1979. Vol. XIII, pàgs: 204 - 205, 1ª ed.
- 3.- BOADA, M. "Sant Celoni". Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana, 1982. Vol. VI, pàgs: 314 - 322, 1ª ed.
- 4.- IGLESIES, J. "El Fogatge de 1553, estudi i transcripció". Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana 1979-1981. 2 vol.

5.- Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears. Estudi Sanitari de la comarca del Vallès. Sabadell-Terrassa-Granollers, 1984.

6.- VILAGELIU, J. "Estampes històriques de Sant Celoni". Sant Celoni. Impremta Bilbeny, 1976.

7.- VILAGELIU, J. "L'església parroquial de Sant Celoni". Sant Celoni. Impremta Bilbeny, 1970. pàgs: 123 -128.

8.- NADAL, J.; GIRALT, E. "Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana 1553-1717". Revista de Estudios de Història Moderna, 1953.

9.- DOMINGUEZ ORTIZ, A. "La sociedad española en el siglo XVII". Madrid. Edit. CSIC, 1963: 60.

10.- VILAR, P. "Catalunya dins l'Espanya moderna". Barcelona. Ed. Crítica, 1978. Vol. III, pàg: 62.

11.- SALLERAS SANMARTI, LL. "Análisis de los indicadores de Mortalidad Maternal, Perinatal e Infantil en España y Cataluña". (Tesi doctoral inèdita). Barcelona. Universitat de Barcelona, 1979.

12.- DANTI RIU, J. "Les crisis de Mortalitat a la Catalunya prelitoral: El Vallès Oriental als segles XVI i XVII". Ier. Congrès d'Història Moderna de Catalunya. Barcelona, 1982: 75.

13.- GRASA MURO, J.L. "Aspectos sanitarios del archivo diocesanal de la catedral de Tarragona 1550-1700". (Tesi doctoral inèdita). Barcelona. Universitat de Barcelona, 1988.

14.- LOPEZ GOMEZ, J.M. "Salut Pública i Medicina en Mèrida (1700-1833)". (Tesi doctoral inèdita). Barcelona. Universitat de Barcelona, 1988.

15.- SPUCH SANCHEZ, J.A. "Aspectos sanitarios de los archivos parroquiales de la iglesia de San Justo y San Pastor de Barcelona, siglo XVII". (Tesi doctoral inèdita). Barcelona. Universitat de Barcelona, 1989.

16.- DANON BRETOS, J. "El hospital general de Santa Cruz de Barcelona". Ier. Congrès Internacional d'Història de la Medicina Catalana. Llibre d'Actes 4: 185 - 199. Barcelona-Montpeller, 1970.